

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2024.35.2>
УДК 94(477)

Олена ГАЗІЗОВА

кандидат історичних наук,
завідувач відділу української
філології та освітніх технологій
НДІ українознавства
КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ORCID: 0000-0002-5353-5637

Email: olena.gazizova@ukr.net

Сніжана ФОЦІЙ

провідний фахівець відділу української філології
та освітніх технологій НДІ українознавства
КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ

ORCID: 0009-0002-2836-8686

Email: snezhana.foshchii@gmail.com

УКРАЇНОЗНАВЧІ ПРАКТИКИ У СФЕРІ УТВЕРДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДІ

Анотація. У дослідженні розглядаються основні аспекти українознавчих практик, їх роль у формуванні національної та громадянської ідентичності молоді, а також важливість їх впровадження в освітній процес. Акцентується увага на тому, що в умовах повномасштабної російсько-української війни питання утвердження та відтворення національної та громадянської ідентичності молоді, підняття рівня патріотизму українського суспільства стають все більш актуальними. Зокрема, в законодавчих документах наголошується на важливості національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання.

Узагальнення та поширення кращого педагогічного досвіду у сфері українознавства є важливим чинником у вихованні патріотизму молоді. У статті зроблено аналіз результатів IV Міжнародного конкурсу для вчителів закладів загальної середньої освіти України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети освітнього процесу», який проводився НДІ українознавства з 15 грудня 2023 р. по 15 січня 2024 р. з метою використання потенціалу українознавства як засобу формування свідомого і мотивованого патріотизму, вироблення соціальних та культурних компетентностей, що передбачають вміння зберігати та захищати національну ідентичність.

Як засвідчили роботи призерів Конкурсу, при викладанні курсу «Українознавство» та інтеграції українознавчої складової в інші освітні галузі необхідно акцентувати увагу на подіях, що відбуваються в Україні, таких як війна, гуманітарна допомога, волонтерство, участь молоді у соціальних ініціативах. Важливим є включення особистих історій: використання свідчень очевидців, інтерв'ю з ветеранами, волонтерами та іншими особами, які мають досвід участі у війні. Також українознавчий компонент освітнього процесу в умовах війни може слугувати психологічною підтримкою для учнів, допомагаючи їм справлятися з емоційними навантаженнями і формувати стійкість. Це дозволяє формувати активну громадянську позицію молодого покоління українців, які усвідомлюють свою ідентичність, цінності та відповідальність за майбутнє своєї країни.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, українознавство, освіта, національні цінності, стійкість, педагогічний досвід вчителя.

Olena HAZIZOVA

Ph.D. in History
Head of the department
of Ukrainian philology and
educational technologies,
of Research Institute of Ukrainian Studies
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

Snezhana FOSHCHII

leading specialist of the department
of Ukrainian philology and
educational technologies,
of Research Institute of Ukrainian Studies
of Taras Shevchenko National University of Kyiv

UKRAINIAN STUDIES PRACTICES IN THE FIELD OF APPROVAL OF THE NATIONAL AND CIVIL IDENTITY OF YOUTH

Abstract. *The study examines the main aspects of Ukrainian studies practices, their role in the formation of the national and civic identity of young people, as well as the importance of their implementation in the educational process. Attention is focused on the fact that in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war, the issues of establishing and reproducing the national and civic identity of young people, raising the level of patriotism of Ukrainian society are becoming more and more urgent. In particular, legislative documents emphasize the importance of national-patriotic and military-patriotic education.*

The generalization and dissemination of the best pedagogical experience in the field of Ukrainian studies is an important factor in the education of patriotism among young people. The article analyzes the results of the IV International Competition for teachers of general secondary education institutions of Ukraine and educational institutions of the Ukrainian diaspora "Ukrainian Studies Priorities of the Educational Process", which was held by the Research Institute of Ukrainian Studies from December 15, 2023 to January 15, 2024 in order to use the potential of Ukrainian studies as a means the formation of conscious and motivated patriotism, the development of social and cultural competences, which involve the ability to preserve and protect national identity.

As evidenced by the works of the winners of the Competition, when teaching the course "Ukrainian studies" and integrating the Ukrainian studies component into other educational fields, it is necessary to focus on the events taking place in Ukraine, such as the war, humanitarian aid, volunteering, and the participation of young people in social initiatives. It is important to include personal stories: the use of eyewitness accounts, interviews with veterans, volunteers and others who have experience of participating in the war. Also, the Ukrainian studies component of the educational process in wartime conditions can serve as psychological support for students, helping them cope with emotional stress and build resilience. This makes it possible to form an active civic position of the younger generation of Ukrainians who are aware of their identity, values and responsibility for the future of their country.

Keywords: *national-patriotic education, Ukrainian studies, education, national values, sustainability, teacher's pedagogical experience.*

Постановка проблеми. Від формування національної ідентичності залежить не лише майбутнє окремої особистості, але й стабільність та розвиток держави в цілому. Українознавство, як наука, що охоплює різноманітні аспекти української культури, історії та мови, відіграє важливу роль у цьому процесі.

В умовах повномасштабної російсько-української війни українознавчі практики набувають особливого значення в утвердженні національної та громадянської ідентичності молоді. Вони сприяють формуванню глибокого усвідомлення молоддю своєї приналежності до української нації, її культури, історії та традицій. Окрім того, співпраця з громадськими організаціями, музеями, культурними установами забезпечує доступ до якісних українознавчих ресурсів та інформації. Це сприяє розвитку критичного мислення, допомагає молоді аналізувати історичні події та їхній вплив на сучасність, формуючи при цьому усвідомлену громадянську позицію. Необхідність системного підходу до українознавчого наповнення системи освіти, що включає в себе інтерактивні методи навчання, участь молоді в культурних заходах та

волонтерських програмах, стає надзвичайно актуальною. Важливо також заохочувати співпрацю між освітніми установами, громадськими організаціями та культурними інституціями для забезпечення комплексного підходу до виховання національної свідомості молоді.

Аналіз наукових публікацій. Теоретичні та методичні засади утвердження української національної та громадянської ідентичності у сфері сучасної освіти комплексно досліджують вчені Інституту проблем виховання НАПН України (К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канишевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько) [12].

Вагомість українознавчої проблематики, її увиразнення у патріотичному вихованні молоді розкривається в працях П. Кононенка, Т. Кононенка, Я. Калакури, Л. Токаря, В. Крисаченка, І. Грабовської, А. Ціпка, С. Кагамлик, Ю. Фігурного, О. Шакурової, Р. Додонова, В. Піскун, Г. Лозко та ін. Вплив асиміляційних процесів на формування ідентичності сучасної молоді в Україні та за кордоном

конкретизуються у доробку І. Краснодемської, Л. Отрошко, методичні аспекти українознавства як навчальної дисципліни розглядаються в працях А. Богуш, Л. Касян, Т. Усатенко, Л. Мартинець, Т. Мінченко, Т. Присяжної та ін. Проблематику й структура сучасних українознавчих практик в системі національно-патріотичного виховання учнівської молоді в освітньому просторі України досліджують О. Газізова, С. Бойко, Л. Сорочук, А. Кононенко та ін.

В умовах сучасних викликів, пов'язаних із повномасштабною війною, міграційним процесами більш ретельного аналізу потребує вироблення, захист та поширення національних смислових аспектів культуротворення, впровадження українознавчих засад освітнього процесу через формування базових громадянських цінностей, мовних, соціальних та комунікативних компетентностей.

Зокрема, В. Крисаченко акцентує увагу, що саме національна самобутність України є екзистенційним гарантом її історичного буття, постаючи визначальною складовою у прагненнях української нації зберегти свою національну ідентичність [9, с. 12]. Т. Бевз зазначає, що пріоритетним напрямом у національній системі освіти в умовах повно-масштабної війни має стати патріотичне виховання здобувачів освіти, яке є складовою частиною національної безпеки та обороноздатності держави, інструментом утвердження національної ідентичності. Дослідниця стверджує, що війна Росії проти України – це війна за ідентичність, за «остаточне усвідомлення того хто ми є і отожднення – хто свій, а хто ні» [11, с. 137]. І. Грабовська актуалізує роль виховання дитини й дорослого як свідомого громадянина України, що є головною умовою остаточної Перемоги над неоімперським російським агресором, вказує на роль українознавчих досліджень у справі створення інтелектуального фронту боротьби з ворогом [6].

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України та заходів щодо її реалізації до 2025 року (наказ МОН № 527 від 06.06.2022) метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституюційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності [8].

Відповідно до Закону України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» складовими державної політики у сфері утвердження

української національної та громадянської ідентичності» визначені: націо-нально-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянська освіта. Зокрема, громадянсько-патріотичне виховання розглядається як наскрізний виховний процес, спрямований на усвідомлення громадянами України власної відповідальності за розвиток успішної країни та важливості турботи про благо українського народу [7].

Таким чином, вироблення сучасних теоретико-методологічних підходів до українознавчого наповнення системи освіти сприятиме утвердженню національної та громадянської ідентичності української молоді, формуванню новітньої національної пам'яті та усвідомлення громадянами власної ролі як єдиного народу.

Це і обумовлює **мету статті** – аналіз українознавчих практик у сфері формування національної ідентичності молоді та визначення їхнього впливу на консолідацію українського суспільства в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. Актуалізація національно-патріотичного виховання зумовлюється необхідністю консолідації суспільства, національною солідарністю, довірою між громадянами України, процесом формування в Україні громадянського суспільства, становлення єдиної нації, посиленням громадянської активності в умовах сучасних викликів, які стоять перед Україною [2, с. 26].

У цьому контексті важливим є розроблення українознавчої концептології осмислення та формування новітньої історичної пам'яті. Зокрема, у навчальній програмі для 5–11 класів закладів загальної середньої освіти «Українознавство» (авторів-укладачів А. Ціпка, Т. Бойко, С. Бойко, О. Газізова) («Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (лист МОН України від 10.08.2020 № 1/11-5310) важливою складовою є формування дієвого патріотизму учнівської молоді [4].

Метою курсу «Українознавство» є надати учневі/учениці-слухачеві/слухачці комплекс знань про Україну, українців, українську культуру як окремий світ із власним життєтворчим потенціалом, що розгортається у спільнотному та державотворчому досвіді, яким показано тяглі приклади української історичної єдності [4]. Г. Лозко серед мети і завдань курсу «Українознавство» визначає створення прогностичних моделей буття майбутньої України в умовах суперечливих процесів глобалізації та етнічного ренесансу, екзистенційної війни й геноциду та прагнення українців до самозбереження своєї країни й народу; піднесення національної гідності українців, віри в себе та свою державу, вироблення переможного менталітету та візії вільної, успішної України [10, с. 138]. Поділяємо думку Бойко С, що саме українознавча компетентність є одним із ключових факторів безпеки української нації, яка проявляється у внутрішньому факторі – національній самоідентифікації, що втілюється у почуттях-цінностях –

«Я – Українець» – «Ми – Українці». Сутність цих почуттів цінностей по-лягає у дієвій причетності особистості до своєї нації, до роду у широкому розумінні цього слова [3, с. 20].

Військова агресія, незважаючи на свої негативні наслідки, виконує роль каталізатора національної свідомості. Педагог, виступаючи як лідер у формуванні цієї свідомості, повинен впливати на учнів не лише знанням, але і цінностями, що сприяють об'єднанню суспільства у світлі викликів військового часу [1, с. 15]. Саме педагогічний професіоналізм і майстерність визначають рівень сформованості української національної ідентичності підлітків та підготовку батьків до здійснення цього процесу в умовах сім'ї [12, с. 164].

В умовах воєнного часу важливою є комплексна взаємодія, яка допоможе полегшити тривоги й переживання школярів, і тут велика роль належить не лише психологу, але й педагогу, який щоденно протягом тривалого часу спілкуються з учнями. Перспективною тут є саме організація патріотичного виховання, у межах якого можна трансформувати травматичний досвід дітей та сприяти їхній самоідентифікації як частини героїчної української спільноти. Щоб учителі могли допомогти своїм учням впоратися із впливом колективної травми війни в процесі патріотичного виховання, доцільно пропрацювати наш спільний суспільний досвід за допомогою механізмів сублімації з опорою на давні й сучасні міфи, постфольклор і, головне – новий український героїчний епос. [12, с. 143].

З метою вивчення, узагальнення та поширення кращого педагогічного досвіду вчителів різних типів і форм власності в Україні та українських освітніх закладів за кордоном щодо українознавчого наповнення системи освіти з 15 грудня 2023 р. по 15 січня 2024 р. Науково-дослідний інститут українознавства проводив IV Міжнародний конкурс для вчителів закладів загальної середньої освіти України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети освітнього процесу». Переможці у номінаціях (1–3 місця) визначались конкурсним журі у складі наукових співробітників Науково-дослідного інституту українознавства за участю освітянської громадськості.

Несподіванкою стала велика кількість робіт, особливо з областей, які нині найбільше потерпають від жорстокої агресії Російської Федерації: Харківської (140), Донецької, Сумської, Луганської, Херсонської, Запорізької. Активно долучилися до конкурсу вчителі з Івано-Франківської, Вінницької, Київської, Львівської, Полтавської, Чернігівської, Чернівецької, Дніпропетровської, Кіровоградської, Одеської, Хмельницької та інших областей України. Загалом заслужену перемогу в конкурсі цього року здобули біля 500 педагогів з усіх регіонів України і закордонню :

№	Область (країна)	Кількість робіт призерів
1.	Вінницька	24
2.	Волинська	2
3.	Дніпропетровська	6
4.	Донецька	23
5.	Житомирська	2
6.	Запорізька	3
7.	Івано-Франківська	24
8.	Київ	2
9.	Київська	13
10.	Кіровоградська	4
11.	Львівська	27
12.	Миколаївська	13
13.	Одеська	4
14.	Полтавська	28
15.	Рівненська	22
16.	Сумська	17
17.	Тернопільська	11
18.	Харківська	140
19.	Херсонська	2
20.	Хмельницька	24
21.	Черкаська	33
22.	Чернівецька	16
23.	Чернігівська	22
24.	Міжнародні	2
Всього робіт переможців		464

Серед призових робіт вчителів з курсу за вибором «Українознавство» журі конкурсу визначило 120, зокрема, у номінаціях:

1. Авторський навчальний урок з курсу за вибором «Українознавство» для вчителів початкової школи – 38 робіт.
2. Авторський навчальний урок з курсу за вибором «Українознавство» для вчителів базової загальної середньої школи – 62.
3. Авторський навчальний урок з курсу за вибором «Українознавство» для вчителів повної загальної середньої освіти (10–11 класи) – 20

Використання елементів українознавства в інших навчальних предметах є важливим аспектом формування національних та культурних цінностей молоді. Це значно розширює можливості вчителів у подачі нового матеріалу, а також допомагає узагальнити вже отримані учнями знання про Україну та український світ. Такий підхід сприяє креативності та інтеграції нових знань із різних галузей науки.

Серед призерів конкурсу у номінації «Авторський навчальний урок на українознавчій основі» загалом визначено 149 робіт. Зокрема:

1. Авторський навчальний урок на українознавчій

- основі для початкової школи – 41 робота;
2. Авторський навчальний урок на українознавчій основі для базової загальної середньої школи (5–9 класи) – 93;
 3. Авторський навчальний урок на українознавчій основі для повної загальної середньої освіти (10–11 класи) – 15.

Використання елементів українознавства в навчальних предметах під час війни має особливу важливість, оскільки це сприяє формуванню патріотизму та громадянської свідомості молоді. Узагальнюючи зміст конкурсних робіт педагогів, наведемо кілька прикладів як інтегрувати українознавство в різні навчальні дисципліни в умовах війни:

1. Історія

- Тематика: вивчення сучасної історії України, зокрема подій, пов'язаних із російсько-українською війною, та їх впливу на національну свідомість.
- Практика: аналіз історичних документів, свідчень очевидців, проведення уроків пам'яті, обговорення важливих подій, таких як Революція Гідності, періодизація повномасштабної російсько-української війни, феномен волонтерства, роль української діаспори у підтримці України та ін.

2. Географія

- Тематика: геополітична ситуація в Україні, вплив війни на економіку та екологію регіонів.
- Практика: створення карт, які демонструють зміни в території та демографії України, фіксація та аналіз злочинів Російської Федерації проти довілля в Україні.

3. Література

- Тематика: творчість українських письменників і поетів, які висвітлюють тему війни.
- Практика: читання та аналіз творів сучасних авторів, що описують переживання під час війни, обговорення теми втрат, надії та боротьби за свободу. Написання есе про вплив війни на літературу.

4. Мистецтво

- Тематика: візуальні мистецтва, які відображають реальність війни та патріотизм.
- Практика: організація арт-проектів, виставок, які показують роботи українських художників, присвячені війні, використання мистецтва як засобу висловлення переживань та емоцій. Написання есе «Як мистецтво рятує під час війни».

5. Музика

- Тематика: роль української музики у формуванні патріотичних почуттів під час війни.
- Практика: вивчення сучасних українських пісень, які стали популярними під час війни, участь у музичних акціях на підтримку армії та волонтерів, виконання патріотичних пісень на уроках.

6. Соціальні науки

- Тематика: аналіз соціальних наслідків війни.

- Практика: дослідження проблем, пов'язаних із біженцями, допомогою для постраждалих, обговорення ролі громадських організацій у підтримці населення.

8. Етика

- Тематика: патріотизм, відповідальність та моральні цінності під час війни.
- Практика: проведення дебатів на тему патріотизму та громадянської активності, формування активної громадянської позиції.

9. Інформатика

- Тематика: використання цифрових технологій для популяризації українознавства та української культури.
- Практика: створення веб-сайтів, блогів або соціальних мереж, присвячених українській культурі, історії, боротьбі під час війни. Використання мультимедійних ресурсів для проведення уроків.

10. Крос-культурна комунікація

- Тематика: порівняння досвіду України з досвідом інших країн, що пережили війни.
- Практика: аналіз міжнародних конфліктів, дослідження, як інші народи зберігають свою ідентичність у складних умовах, участь у міжнародних проєктах, що сприяють обміну досвідом.

Таким чином, інтеграція елементів українознавства в навчальні предмети в умовах війни не лише сприяє збереженню національної ідентичності, а й допомагає молоді усвідомити свою роль у формуванні майбутнього України. Відтак, важливо, щоб освіта стала платформою для підтримки, розвитку ідентичності та формування спільних цінностей, патріотизму та соціальної активності молоді з метою забезпечення єдності українського суспільства. У цьому аспекті важливою є система роботи з національно-патріотичного виховання в закладах освіти, проведення виховних заходів. Так, найбільш представленою у Конкурсі стала номінація, яка включає розробку виховного українознавчого заходу (195 робіт). Зокрема:

- Авторська розробка виховного українознавчого заходу для вчителів початкової школи – 44 роботи;
- Авторська розробка виховного українознавчого заходу для базової загальної середньої школи (5–9 класи) – 111.
- Авторська розробка виховного українознавчого заходу для повної загальної середньої освіти (10–11 класи) – 40.
За тематичним наповненням виховні заходи можна розподілити за такими категоріями:
- народні традиції – 63 роботи (31%)
- українська культура – 47 робіт (23%)
- мистецтво в умовах війни – 10 (4%)
- історія України 20 (11%)

- Герої України 8 (4%)
- представлення подій російсько-української війни – 6 (3%)
- українська література – 8 (4%)
- національно-патріотичне виховання молоді – 40 (20%).

Важливою складовою проведення виховних заходів є залучення батьків і громади: проведення спільних заходів, в яких учні, батьки та представники громади можуть ділитися досвідом, ідеями, і обговорювати важливі питання, підтримка молоді щодо участі у волонтерських проєктах, що пов'язані з наданням допомоги військовим, біженцям, постраждалим від війни.

Таким чином, науково-практична діяльність вчителів закладів загальної середньої освіти України та освітніх осередків української діаспори, а саме – написання авторських робіт з українознавства, допомагає втіленню нових методів і практик національно-патріотичного виховання. Варто відзначити, що пошукова робота, впровадження інноваційних підходів у науково-педагогічній діяльності сприяє впровадженню у систему національної освіти ідей і програм з патріотичного виховання, що належно забезпечує формування у молодого покоління системи культурних цінностей та національну самосвідомість [5, с. 145].

Висновки. Таким чином, у контексті сучасних викликів українознавчі практики в системі освіти виступають важливим інструментом для утвердження національної та громадянської ідентичності молоді. Викладання курсу «Українознавство» та інтеграція елементів українознавства в різні навчальні предмети сприяють формуванню в учнів цілісного уявлення про Україну, її культуру, традиції, історію та сучасність. Відтак, важливо акцентувати увагу на героїчних сторінках української історії, вивченню постатей національних героїв, культурних надбаннях – це допомагає учням усвідомити власну ідентичність і гордість за свою країну. Вивчення українського фольклору, народних свят і обрядів формують спільну культурну пам'ять та відчуття приналежності до нації. Вивчення тем, що стосуються сучасних викликів, дозволяє учням усвідомити свою роль у суспільстві; дискусії про національну безпеку, відповідальність за майбутнє країни покликані спонукати молодь до активної участі у суспільному житті; актуалізація внеску українських воїнів у захист країни, їхніх подвигів формує в учнів почуття гордості та бажання наслідувати їхній приклад.

Під час проведення уроків українознавства та виховних заходів педагоги активно використовують інтерактивні форми навчання: проєктну діяльність, рольові ігри, дискусії, що допомагає учням не лише отримувати знання, а й активно їх обговорювати та аналізувати. Вивчення тем, пов'язаних з актуальними подіями в Україні, таких як гуманітарні аспекти війни, волонтерство, допомога армії дозволяє учням краще усвідомити виклики, з якими стикається краї-

на. Викладання українознавства в умовах війни може слугувати також психологічною підтримкою для учнів, допомагаючи їм справлятися з емоційними навантаженнями та розвивати патріотичні почуття і стійкість.

Насамкінець важливо відзначити, що IV Міжнародний конкурс для вчителів закладів загальної середньої освіти України та освітніх установ української діаспори «Українознавчі пріоритети освітнього процесу» став дієвою платформою для обміну досвідом у сфері національно-патріотичного виховання, розвитку професійних навичок і заохочення творчого підходу до навчання, він не лише підвищує професійну кваліфікацію педагогів, а й сприяє популяризації українознавства в освіті, заохочуючи вчителів до творчості та інновацій у викладанні. Узагальнення та поширення кращого педагогічного досвіду вчителів, як в Україні, так і в українських освітніх закладах за кордоном, є важливим кроком для актуалізації українознавчої складової в системі освіти. У цьому контексті необхідним бачиться створення методичних посібників, які міститимуть кращі практики викладання українознавства, включаючи навчальні програми, плани уроків, завдання для учнів.

1. Александровська Д., Широких А. Освітня діяльність як інструмент формування національної свідомості українського суспільства в умовах воєнної агресії. *Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (29–30 листопада 2023 р. м. Рівне)*. Упоряд. Р.В. Павелків, Н.В. Корчакова. Рівне. 2023. С. 13–15.
2. Бевз Тетяна. Національно-патріотичне виховання в Україні: нормативно-правові засади. *Українознавство*. 2023. № 4. С. 24–40.
3. Бойко Світлана. Формування національної ідентичності української молоді в умовах російсько-української війни. *Українознавчий альманах*. Випуск 30. К.: «Міленіум». 2022. С. 17–21.
4. Газізова Олена, Бойко Світлана, Ціпко Анатолій, Бойко Тетяна. Програма курсу за вибором «Українознавство» для 5–11 класів закладів загальної середньої освіти України. *Українознавство*. 2020. № 1 (74). С. 98–147.
5. Газізова Олена, Сорочук Людмила, Кононенко Алла. Українознавство у системі національно-патріотичного виховання учнівської молоді: досвід вчителя та творче втілення практичної майстерності. *Вісник НДІУ*. № 1. 2023. С. 134–150.
6. Грабовська Ірина. Сучасне вітчизняне та закордонне українознавство в реаліях війни путінської неоімперії проти України. *Україна в контексті соціогуманітарних викликів сучасності: історичний досвід та перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)*. 17 травня 2022 року. Пере-

- яслав, 2022. С. 72–74.
7. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>
 8. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України 06.06.2022. № 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
 9. Крисаченко В.С. Системність українознавства і консолідація нації: екзистенційний дискурс. *Політологічний вісник: збірник наукових праць. Київський національний університет імені Тараса Шевченка*. Київ: ТОВ «В0 адекс», 2022. Вип. 89. С. 12–28.
 10. Лозко Галина. Інституціоналізація українознавства як науки та навчальної дисципліни в умовах російсько-української війни. *Українознавство*. № 1. 2024. С. 131–145.
 11. Національна ідентичність у трансформаційних процесах: безпекові чинники та консолідація суспільства / О. Газізова, Т. Бевз, І. Краснодемська, С. Бойко, Ю. Шинкарик, А. Кононенко, О. Соболева. Тернопіль: «Джура», 2023. 308 с.
 12. Утвердження української національної та громадянської ідентичності: монографія / К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канишевська, І. Кучинська, С. Кучинський, О. Лісовець, І. Нестайко, Л. Павлова, В. Рагозіна, О. Рейпольська, Н. Сеньовська, С. Толочко, С. Федоренко, І. Шкільна, В. Ясько; за заг. ред. К. Журба, О. Рейпольська. Київ: «Компрінт». 2024. 232 с.
- Українian War]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vypusk 30. K.: «Milenium». Pp. 17–21. (in Ukrainian).
4. Gazizova Olena, Boiko Svitlana, Tsipko Anatolii, Boiko Tetiana. (2020). *Prohrama kursu za vyborom «Ukrainoznavstvo» dlia 5–11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity Ukrainy* [Curriculum for the Elective Course "Ukrainian Studies" for Grades 5–11 in Secondary Education Institutions of Ukraine]. *Ukrainoznavstvo*. No.1 (74). Pp. 98–147. (in Ukrainian).
 5. Gazizova Olena, Sorochuk Liudmyla, Kononenko Alla. (2023). *Ukrainoznavstvo u systemi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi: dosvid vchytelia ta tvorche vitlennia praktichnoi maistemosti* [Ukrainian studies in the system of national-patriotic education of student youth: teacher's experience and creative embodiment of practical skills]. *Visnyk NDIU*. No. 1. Pp.134–150. (in Ukrainian).
 6. Hrabovska Iryna. (2022). *Suchasne vitchyzniane ta zakordonne ukrainoznavstvo v realiiakh viiny putinskoj neoimperii proty Ukrainy* [Modern domestic and foreign Ukrainian studies in the realities of Putin's neo-imperial war against Ukraine]. *Ukraina v konteksti sotsiohumanitarnykh vyklykiv suchasnosti: istorychnyi dosvid ta perspektyvy. Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (z mizhnarodnoiu uchastiu)*. 17 travnia 2022 roku. Pereiaslav. Pp. 72–74. (in Ukrainian).
 7. *Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2834-IX «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti»* [Law of Ukraine 13.12.2022 № 2834-IX "On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Establishing Ukrainian National and Civic Identity"]. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (in Ukrainian).

References

1. Aleksandrovska D., Shyrokykh A. (2023). *Osvitnia diialnist yak instrument formuvannia natsionalnoi svidomosti ukrainskoho suspilstva v umovakh voiennoi ahresii* [Educational activity as a tool for forming the national consciousness of Ukrainian society in the conditions of military aggression]. *Rozvytok natsionalnoi svidomosti ta natsionalnoi identychnosti osobystosti u voiennyi ta povoiennyi periody: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (29–30 lystopada 2023 r m. Rivne)*. Uporiad. R. V. Pavelkiv, N. V. Korchakova. Rivne. Pp. 13–15. (in Ukrainian).
2. Bezv Tetiana. (2023). *Natsionalno-patriotyчне vykhovannia v Ukraini: normatyvno-pravovi zasady* [National-Patriotic Education in Ukraine: Normative and Legal Foundations]. *Ukrainoznavstvo*. No. 4. Pp. 24–40. (in Ukrainian).
3. Boiko Svitlana. (2022). *Formuvannia natsionalnoi identychnosti ukrainskoi molodi v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny* [Formation of National Identity of Ukrainian Youth in the Context of the Russian- Ukrainian War]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vypusk 30. K.: «Milenium». Pp. 17–21. (in Ukrainian).
4. Gazizova Olena, Boiko Svitlana, Tsipko Anatolii, Boiko Tetiana. (2020). *Prohrama kursu za vyborom «Ukrainoznavstvo» dlia 5–11 klasiv zakladiv zahalnoi serednoi osvity Ukrainy* [Curriculum for the Elective Course "Ukrainian Studies" for Grades 5–11 in Secondary Education Institutions of Ukraine]. *Ukrainoznavstvo*. No.1 (74). Pp. 98–147. (in Ukrainian).
5. Gazizova Olena, Sorochuk Liudmyla, Kononenko Alla. (2023). *Ukrainoznavstvo u systemi natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi: dosvid vchytelia ta tvorche vitlennia praktichnoi maistemosti* [Ukrainian studies in the system of national-patriotic education of student youth: teacher's experience and creative embodiment of practical skills]. *Visnyk NDIU*. No. 1. Pp.134–150. (in Ukrainian).
6. Hrabovska Iryna. (2022). *Suchasne vitchyzniane ta zakordonne ukrainoznavstvo v realiiakh viiny putinskoj neoimperii proty Ukrainy* [Modern domestic and foreign Ukrainian studies in the realities of Putin's neo-imperial war against Ukraine]. *Ukraina v konteksti sotsiohumanitarnykh vyklykiv suchasnosti: istorychnyi dosvid ta perspektyvy. Materialy vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (z mizhnarodnoiu uchastiu)*. 17 travnia 2022 roku. Pereiaslav. Pp. 72–74. (in Ukrainian).
7. *Zakon Ukrainy vid 13.12.2022 № 2834-IX «Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti»* [Law of Ukraine 13.12.2022 № 2834-IX "On the Basic Principles of State Policy in the Sphere of Establishing Ukrainian National and Civic Identity"]. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (in Ukrainian).
8. *Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy. Zatverdzheno nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 06.06.2022. № 527* [Concept of National-Patriotic Education in the Educational System of Ukraine. Approved by the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 6, 2022, No. 527]. (2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text> (in Ukrainian).
9. Krysachenko V.S. (2022). *Systemnist ukrainoznavstva i konsolidatsiia natsii: ekzystentsiinyi dyskurs* [The systematic nature of Ukrainian studies and the consolidation of the nation: an existential discourse]. *Political science bulletin: a collection of scientific works. Kyiv National University named after Taras Shevchenko*. Kyiv: TOV «V0 aдекс». Vyp. 89. Pp. 12–28. (in Ukrainian).
10. Halyna Lozko. (2024). *Instytuttsializatsiia ukrainoznavstva yak nauky ta navchalnoi dystsypliny v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny* [Institutionalization of Ukrainian Studies as a Science and Academic Discipline in the Context of the Russian- Ukrainian War]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vypusk 30. K.: «Milenium». Pp. 17–21. (in Ukrainian).